

Az MTA Irodalomtörténeti Intézetének vitája a szocialista realizmusról

Az Irodalomtörténeti Intézet MSZMP Vezetősége és Irodalomelméleti Osztálya a MSZMP Központi Bizottsága mellett működő Kulturális Elméleti Munkaközösségnek a Társadalmi Szemle 1965. 2. számában megjelentetett anyaga alapján, 1965. március 29-én vitát rendezett, melyen az Intézet vezetőin és munkatársain kívül résztvett *Köpeczi Béla*, az MSZMP KB Kulturális Osztályának, *Benke Valéria*, a Társadalmi Szemle szerkesztő bizottságának vezetője és kulturális s tudományos életünk más képviselői.

Nyirő Lajos, az Irodalomelméleti Osztály vezetője, bevezetőjében röviden értékelte a realizmus és a szocialista realizmus kérdésével kapcsolatos eddigi vitákat és rámutatott, hogy a Kulturális Elméleti Munkaközösség anyagával a magyarországi művészet- és irodalomelmélet egy olyan stádiumba érkezett, amelyből kiindulva elérhető a korszerű művészet legfontosabb kérdéseinek megnyugtató tisztázása. Az értekezlet legfőbb feladatát a szocialista realizmus elméleti és esztétikai problémáinak tárgyalásában jelölte meg, az erre való koncentrációt szükségesnek tartotta, többek között azért is, mert az 1965. május 19-én az ELTE-n rendezendő országos vitán már sor kerülhet az itteni eredmények felhasználására.

Köpeczi Béla vitaindító előadásának középpontjában a művészet társadalmi funkcióival összefüggő, s a szocialista realizmus elméletének ideológiai problémái álltak. Ismertette a testvérpártok e kérdéskörrel kapcsolatos gyakorlatát, jelenlegi álláspontját és egymás között folytatott vitáit. Ezek elemzése azt igazolta, hogy abban a pillanatban, amikor egy kommunista párt azzal az igénnyel lép fel, hogy a társadalmi fejlődés irányítójává váljék, a kultúrpolitikában eldöntendő gyakorlati kérdésként merül fel, milyen s melyik legyen az a művészet, amelynek segítségével társadalmi céljainak eléréséhez igénybe veszi, s amelynek fejlődését, hatóköre kiterjesztését támogatásával elősegíti. A továbbiakban rámutatott, hogy napjainkban társadalmi szükségszerűség váltotta ki és tette aktuálissá a szocialista realizmus, e korszerű művészeti eszmény kialakítását. A személyi kultusz hibái világnézeti közömbösséget, a kommunista pártok közötti vitát, ideológiai „relativizmust” és dezilluzionizmust szültek, amelynek hatása a mi társadalmi életünkben is érezhető.

Válságtünetek mutatkoznak az irodalomban is. Vannak írók, akik kétségbe vonják az irodalom társadalmi szerepét, mások viszont a politikával szemben ellenzéki funkciót vindikálnak az irodalomnak. Marxisták körében is elterjedt egy olyan fajta nézet, hogy ma kizárólag a kérdésseltevések korát éljük, s hosszú idő kell ahhoz, amíg a szocialista társadalmi fejlődés új, kitapintható törvényszerűségei kialakulnak, s addig a legtöbb problémára nem lehet határozott választ adni, így az irodalom kérdéseire sem. A párt ezzel nem érheti be; a gyakorlati élet kívánja meg, hogy választ adjon a felmerülő új kérdésekre, orientálja a társadalmi fejlődést és ezen belül a kulturális életet is. —A következő kérdéskörben azzal foglalkozott, hogy *milyen elméleti alapról irányítsa a párt a kultúrpolitikát*. A társadalmi fejlődés tudatos orientálása megköveteli a megvalósítandó feladat meghatározását. Ki kell tehát alakítani a politikai, ideológiai és esztétikai *értékkritériumokat*. A klasszikus művészet területén a kiválogatást a történelem elvégezte, de mi legyen az értékmérő mai művészetünkben? Kultúrpolitikánknak elsősorban a munkásmozgalom művészetének történeti tapasztalatait kell figyelembe vennie. A szocialista realizmus fogalmait művészeti-irodalmi alkotásokból vonták le, s nem a politika kényszerítette ki. A dogmatikus kultúrpolitika eltorzította ezt a fogalmat, ez azonban nem ok arra, hogy a szocialista realizmust mindenestől elvessük.

Az MSZMP Központi Bizottsága társadalmunk továbbhaladásának előfeltételeit a gazdasági és az ideológiai munka javításában jelölte meg. Az ideológia, irodalom és művészet szorosan összefüggnek. Ha a párt a művészetnek társadalmi funkciót tulajdonít, nem lehet közömbös a művek ideológiai aspektusa iránt sem. Nem lehet tehát a művészet problémáit szorosan vett esztétikai vagy éppen formai kérdésekre korlátozni. A Központi Bizottság ideo-

lógiai irányelvei éppen ezért kitérnek az irodalomra és művészetre is. Az egyik fő probléma a pártosság. Ennek kritériumait kánonba szedni felesleges, de elemi követelménye a szocializmus igénye, a haladás és a béke melletti határozott állásfoglalás. Ez együtt jár azzal, hogy a társadalmi összefüggések felismerésében elengedhetetlenül szükséges a világnézeti tudatosság, a marxizmus elsajátítása. A XX. századi, elsősorban a francia irodalom példáira hivatkozva rámutatott arra, hogy a polgári irodalom a világnézeti tudatosságban olyan fokot ért el, amilyenre a történelemben még nem volt példa. Ha így áll a helyzet a polgári társadalomban, érvényes lehet-e nálunk a sokszor eltúlzottan felfogott balzaci példa, „a realizmus diádala”?

Kulturális életünkben sok vita folyik a szocialista humanizmusról és az elidegenedésről, ugyanakkor a szocialista művészi eszméiről lényegesen kevesebb szó esik. A Társadalmi Szemlében megjelent szocialista realizmusról szóló vitáit művészkörökben nem kellett visszhangot. Ok: a dogmatikus kultúrpolitika tapasztalatai alapján sokan attól tartanak, hogy egy kialakítandó kánon első dokumentuma, melyet normatív határozatok megfogalmazása, s kötelező betartása követ. A Kulturális Elméleti Munkaközösség hangsúlyozza: a vitát nem lezáró aktus, célja további vitákat kezdeményezni. Legfőbb feladatnak a szocialista realizmus — és nem a realizmus — kérdéseinek megvitatását, és az élő irodalom és művészet elemzését tartja. Nem célja sem Lukács-, sem Garaudy-vitát provokálni, nézeteikkel azért foglalkozott, mert szükség volt a velük kapcsolatos állásfoglalás leszögezésére. További viták rendezése nem kampányfeladat, hanem a különböző művészeti ágak komplex vizsgálata alapján a kérdések tudományos feldolgozása, melyből a társadalom és művészet egyaránt profitálhat.

A hozzászólók nagy többsége a Kulturális Elméleti Munkaközösség vitaanyagával kapcsolatban kifejtette, hogy a szakemberek között egyértelmű elismerést, örömet keltett nyílt és további kutatásokra, munkára ösztönző szellemével. Egyes körökben való visszhangtalanságának okát túlságosan elméleti, nem eléggé konkrét és nem eléggé történeti jellegével magyarázták. Majdnem egyhangúlag állapította meg az értekezlet, hogy míg az első rész kitűnő elemzéseiben a témát kimerítő, komoly eredményeket hozott, a második rész túlságosan általánosságokban foglalkozik a felvetett kérdésekkel.

A szocialista realizmus fogalmával kapcsolatban sem annak fogalmi, sem annak tartalmi meghatározásában egységes álláspont kialakításáig nem jutott el az értekezlet, történeti és terminológiai szempontból többen problematikusnak találták az eddigi megfogalmazásokat. Miklós Pál a szocialista realizmus konkrét jegyeinek, sajátosságainak pontosabb meghatározása érdekében azt javasolta, hogy külön kellene választani a szocialista realizmust, mint irodalmi (és irodalomtörténeti) jelenséget és mint kritikai eszményt. Indoklásul arra hivatkozott, hogy a szocialista realista műalkotások és a szocialista realizmus elméletének története diszharmonikus képet mutat. Pozitív értékű műalkotások — Gorkij, Majakovszkij, Fagyevjev, Babel művei — az elmélet megfogalmazása előtt a Szovjetunióban születtek; a második periódusban (kb. 1934—1953) pedig elsősorban a nyugati országokban — Aragon, Eluard, Becher, Brecht, Nezával, József Attila, Derkovits művei — s a Szovjetunióban olyan művek képviselték, amelyek a kanonizált kritikai eszménytől függetlenül vagy éppen annak ellenére jöttek létre. Miklós Pál a konkrét kritikai eszmény és a mű ellentétét nem emeli ugyan törvényszerűvé — éppen napjainkban látja harmóniájuk megvalósításának lehetőségét —, de alapkonceptiójából következik, hogy tagadja az általános, illetve az abszolút értékterítium kialakításának lehetőségét, azt vallja hogy: „Az mindig csak konkrét elemzés, a valósággal való összevetés segítségével, hosszadalmas kísérletezést és gyakorlati tapasztalatot magában foglaló, kollektív szellemi erőfeszítés segítségével lehet fel.”

Szabolcsi Miklós, a XX. századi osztály vezetője kifejti, hogy a szocialista realizmus nem esztétikai teoretizálás következményeként, nem fogalmi kérdésként vetődik fel újra és újra, hanem ideológiai, politikai, hatalmi problémaként is. Tartalmi, esztétikai változásait nemcsak az határozta meg, hogy eszményét az expresszionizmushoz vagy a realizmushoz kötötte-e, hanem az is, hogy a kritikai eszmény, az államhatalomhoz való viszonyának megfelelően, direkt politikai tartalmakkal telítődött. A szocialista realizmus történeti útjáról szólva megemlítette, hogy véleménye szerint a szocialista realizmus megvalósítását nem egyes alkotók s nem egyes csoportok körében kell keresni, hanem művek vonulatában; olyan alkotók műveiben is, akik előbb, vagy utóbb eltértek a szocialista realizmustól. Ily módon lesz igazán gazdaggá a magyar és világirodalom szocialista realista vonulata. Felhívta a figyelmet a mindennapos, konkrét, kritikai tevékenység problémáira. Véleménye szerint a kritikus értékítéletébe egyaránt belejátszanak történeti, esztétikai — s a politikai fejlődésre vonatkozó — kritériumok, természetesen átszűrve a kritikus — ugyancsak történetileg, világnézetiileg kialakult — ízlésén. Sőtér István hangsúlyozta, hogy a most folyó vitában az Irodalomtörténeti Intézetnek mobilizáló szerepet kell betöltenie. Rámutatott, hogy a kritikai eszmény alapkérdése a pártosság, a szocialista elkötelezettség, s szükség van ennek új tartalmú megfogalmazására és kidolgozására. A kritikai eszményt a normatív elveknek és a művek megértésére törekvésnek szerencsés egyeztetéséből kellene kialakítani, és semmiképpen sem lehet egyetlen értékmérő-

nek elfogadni a tömegek reagálását. A szocialista realizmus történelmi elemzésében Miklós Pállal szemben Szabolcsi Miklóssal értett egyet és kifejtette: a kritikai eszmény és az irodalmi gyakorlat közti ellentét nem szükségszerű, s amennyiben ilyesmi fennáll, annak megszüntetésére kell törekedni. A vitairattal és az előadással kapcsolatban egyetért azzal, hogy a munkásmozgalom eszmeisége alapvető a szocialista realizmus kialakításában, de a művészeti irányzatok érvényesítése igen széleskörű lehet. A szocialista realizmus maga is különböző, sajátos nemzeti előzményekre támaszkodik, s a szovjet irodalom alakulását is az orosz irodalom sajátos hagyományai (illetve, e hagyományok bizonyos elemei) szabták meg.

A további hozzászólásokból figyelemreméltó volt *Bodnár György*nek a fejtegetése arról, hogy tudatosság és szocialista művészet ugyan általában feltételezik egymást, de vannak ösztönös alkotók, akik érzelmi alapon alkotnak szocialista realista műveket. *Diószegi András* arra mutatott rá, hogy a Kulturális Elméleti Munkaközösség anyaga a dogmatikus kultúrpolitikával folytatott vitából született, s mint ilyen, alapja kell legyen a köztudatban ma is élő dogmatikus nézetek lektüzdésének. *Lukácsy Sándor* a világnézet s a politikai állásfoglalás kérdéskomplexumához kapcsolódva, *Lukács György* esztétikáját bírálva, történeti példákkal bizonyította, hogy Balzac esetében nem a realizmus diadaláról, hanem a tudatos politikai állásfoglalás érvényesítéséről van szó. *Varga Károly* a Szociológiai Intézet tagja beszámolt intézetüknek a tudományos, és művészeti megismerés és értékelés különbözőségéről tartott vitájáról. A vita felismerése: a művészetnek feltétlenül szüksége van pártosságra, elkötelezettségre ahhoz, hogy pozitív társadalmi értéke legyen, ugyanakkor a tudománynak joga van ahhoz, hogy csak az objektív igazság meghatározását, abszolút megközelítést tartsa céljának. A pártosság egymagában nem garantálja az értéket sem a tudományban, sem a művészetben, az utóbbi számára azonban megkönnyíti a törvényszerűségek felismerését. A pártosság és az objektivitás antagonizmusba kerülése vagy a dogmatizmus, vagy a revizionizmus szélsőségeinek, a szélsőséges szubjektivizmusnak, vagy a szélsőséges objektivizmusnak érvényesülését jelzi.

Nyirő Lajos a vitairattal kapcsolatban megjegyzi, hogy a szovjet tudósok közül nemcsak Tyimofejevre és Borevre kellett volna hivatkozni, hanem fontos lett volna Ehrenburg, Tvardovszkij, Lihacsov vagy Fegyin munkásságát is figyelembe venni. A vitairat második részének bizonytalansága az irodalomelmélet, az esztétika mai lemaradását tükrözi. A szocialista realizmus fogalmának meghatározásához nem elég a XIX. századi realizmusból kiindulni. Már a szovjet esztétikák is figyelembe vették a 20-as évek avantgardista mozgalmainak eredményeit. A korszerű művészetszemléletet elsősorban a szocialista művészet és irodalom eredményeiből kell kialakítani. Felhívta a figyelmet arra, hogy az eddigi egyoldalúan tartalmi kérdésekkel szemben egyre inkább előtérbe kerül a strukturális problémák felvetése. Az irodalomtudomány szinte teljesen elszigetelődött, az Irodalomelméleti Osztály feladatának tartja, hogy más tudományos területek alkotóit és eredményeit is bevonja az elméleti munkába.

A zárzóban az előadó válaszolt a hozzászólásokra és ismertette a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő Kulturális Elméleti Munkaközösség további terveit.

V. R.

A nyitrai Pedagógiai Fakultás magyar tanszékének irodalomtörténeti munkásságáról

A Pedagógiai Fakultás magyar tanszékének közel tizenöt éves múltja van: 1949-ben, a csehszlovákiai magyar iskolatípus újjáéledése idején mint külső előadó kezdett itt irodalomtörténeti előadásokat *Sas Andor*, a nyelvészeti órákat pedig *Mayer Imre* vállalta. Hivatalosan a tanszék csak 1951-ben alakult meg a pozsonyi egyetem Pedagógiai Fakultásán; *Sas Andor*on kívül csak egy belső munkatársa volt, e sorok szerzője. Az egymást követő iskolareformok során a magyar tanszékét is többször átszervezték, kibővítették. 1954-től két magyar tanszék létesült: egy a Pedagógiai Főiskolán (vezetője *Sas Andor*), egy a Felsőbb Pedagógiai Iskolán (az általános iskolák felső tagozata számára képezett tanárokat, vezetője én voltam). A négyéves főiskola magyar tanszéke később egybeolvadt a Filozófiai Fakultás magyar szemináriumával, s ezt *Sas Andor* halála óta *Turczel Lajos* vezeti, a két éves főiskola magyar tanszéke pedig 1960-ban átkerült Nyitra-ra, a négyéves Pedagógiai Intézetre, melyet 1964-től kezdve újból Pedagógiai Fakultásnak neveznek, s van egy hároméves párhuzamos tanfolyama is, ezen az elemi iskolák tanítóit képezzük ki.

Külföldön, így Magyarországon is, gyakran összetévesztik tanszékünket a Pedagógiai Fakultás magyar tagozatával, melyen az alapfokú középiskola felső tagozata (nálunk 6–9. évf.) valamennyi tantárgya számára képezünk tanerőket, pl. a matematika szakosok száma gyakran felülmúlja a magyar szakosokét. A magyar tagozatnak jelenleg Nyitra-n kb. 350 nyilvános hallgatója és közel 70 tanára van, ebből a magyar szakra (második szakkal kombinálva)

65 hallgató és 6 tanár esik. Ezenkívül nagyszámú levelező hallgatónk is van. Mindezt összehasonlíthatjuk a két világháború közötti időszak masaryki polgári demokratizmusával, amikor Csehszlovákiában magyar nyelvű főiskolai oktatás nem létezett, s a Komenský Egyetem magyar tanszékén csak néhány évig adott elő egy szlovák irodalomtörténész, mert halála után (1933) ezt az állást még szlovák tanárral sem töltötték be. Tíz évvel ezelőtt avattuk fel a magyar tagozat első végzett növendékeit, s azóta több mint kétezer tanár szerzett nálunk főiskolai képesítést, ezeknek kb. egynegyede magyar szakos is (eddig magyar—szlovák, magyar—orosz, magyar—történelem, magyar—testnevelés stb. kombinációk voltak).

Az irodalomtörténeti kutatás tanszékünkön *Sas Andor* docens tevékenységével kezdődött. *Sas* pesti filológiai munkássága még az első világháború idejére nyúlik vissza, majd a Magyar Tanácsköztársaság bukása után Csehszlovákiába került, s mint a munkácsi levéltár kutatója történés lett. A csehszlovák—magyar kapcsolatokkal foglalkozó tanulmányai közül kitűnik „Riedl Szende hídverési kísérlete a cseh és a magyar szellemiség között a Bach-korszak Prágájában” (Pozsony 1937) c. kis könyve. Tanszékünkön való működése idején adta ki „Történelmi és irodalmi tanulmányok” (Pozsony 1953) c. könyvét, melyben különböző újságokba írt cikkeit és tanulmányait gyűjtötte egybe. „Pozsony a reformkorban” c. terjedelmes történeti értekezése kéziratban maradt. E sorok íróját 1954-ben nevezték ki a magyar irodalomtörténet aspiránsává, „Fejezetek a XVI—XVIII. századi magyar és szlovák költészet kapcsolatainak történetéből” c. kandidátusi értekezése 1959-ben készült el. Ennek két jelentősebb fejezete „A törökellenes és kuruc harcok költészetének magyar—szlovák kapcsolatai” címmel 1961-ben Budapesten a MTA kiadásában jelent meg. A régi magyar irodalom mellett a csehszlovákiai magyar irodalom problémáival is foglalkoztam, doktori disszertációmát 1953-ban „Magyar írók Csehszlovákiában” címmel írtam. A magyar irodalom szláv kapcsolataival és a szlovákiai magyar irodalom kérdéseivel foglalkozik „Valóság és illúzió” (Bratislava 1962) c. tanulmánykötetem és „Hidak sorsa” címmel készülő könyvem is, melynek kéziratát nemrég adtam át a pozsonyi kiadónak.

Tanszékünknek valamennyi tagja foglalkozik tankönyvek és főiskolai jegyzetek írásával. A csehszlovákiai magyar középiskolák első irodalomtörténeti tankönyvei még 1954-ben elkészültek, s a jelen évben már minden tárgyból van főiskolai jegyzetünk vagy ideiglenes főiskolai tankönyvünk, mint pl. *Bartha—Csanda—Garaj—Szeberényi* „Az újabb magyar irodalom”, *Turczel—Rákos* „A felvilágosodás és a reformkor irodalma”, *Csanda—Szeberényi* „A régi magyar irodalom”, *Csanda—Szeberényi* „Bevezetés az irodalomtudományba”, *Káfer István* „Stilisztika”, *Kazimírné Pesthy Mária* két jegyzete: „A magyar nyelv”, „A magyar nyelv története”, *Bartha—Szeberényi—Teleki* „A magyar nyelv és irodalom tanításának módszertana” stb. Az idézett szerzők közül *Kazimírné*, *Bartha Tibor*, *Szeberényi Zoltán*, *Teleki Tibor* a nyitrai Pedagógiai Fakultás adjunktusai, *Turczel Lajos* kandidátus és *Garaj Lajos* a pozsonyi magyar tanszék adjunktusai, *Rákos Péter* pedig a prágai egyetem docense. Az említett főiskolai tanulmányi szövegeken kívül segédkönyvként felhasználjuk az irodalomtörténeti oktatásban a magyarországi tanárképző főiskolák jegyzeteit is, melyeket a szegedi főiskolától kapunk meg, valamint a Gondolat Kiadó két hasznos irodalomtörténeti kézikönyvét: „A magyar irodalom története 1849-ig”, „A magyar irodalom története 1849—1905”. A MTA Irodalomtörténeti Intézetével főként e sorok írója tart rendszeres kapcsolatot, s társszerzője néhány ottani irodalomtörténeti kiadványnak.

Amint a fentiekből is látható, együttműködünk a Komenský Egyetem magyar tanszékével, a Szlovák Tudományos Akadémia Világirodalmi Intézetével, a Szlovákiai Írószövetség magyar folyóirata, az Irodalmi Szemle számára pedig tanulmányokat és recenziókat írunk aktuális irodalmi kérdésekről. Tanszékünk fiatalabb pedagógusai közül *Teleki Tibor*, *Zsilka Tibor*, *Révész Bertalan* is rendszeresen ír ismertetéseket, kritikákat a szlovákiai magyar szerzők műveiről és műfordításairól. A két világháború közötti szlovákiai magyar líra problémáiról készíti kandidátusi értekezését adjunktusunk, *Szeberényi Zoltán*, *Bartha Tibor* kandidátusi témája pedig a fogalmazás és stílus tanításának módszertana. Irodalomtörténeti kutatásunk fő feladatait a jövőben is a magyar—csehszlovák kapcsolatok, a csehszlovákiai magyar irodalom kérdéseinek vizsgálatában látjuk, de rendszeresebben szeretnénk foglalkozni a szlovákiai levéltárak, kéziratárak (főként a Nyitra környékiek) magyar irodalmi anyagának felkutatásával és feldolgozásával. Tervbe vettük a cseh és szlovák irodalom magyar fordításai, s általában a műfordítás stilisztikai és prozódiai kérdéseinek tanulmányozását is.

Csanda Sándor

Kézíkönyv készül a régi magyarországi nyomtatványokról

A Magyar Tudományos Akadémia és az Országos Széchényi Könyvtár közös vállalkozásaként néhány év óta folyik a régi magyarországi nyomtatványok repertóriumának elkészítése. A kiadvány rendelkezése az, hogy a régi magyar könyvanyagban való tájékozódást, továbbá a társadalomtudományok, elsősorban az irodalomtörténet és nyelvtudomány, valamint — különösen művelődési vonatkozásaiban — a történettudomány számára a könyv- és nyomdatörténet módszerei, továbbá a bibliográfiai eljárások segítségével lehetővé tegye, ill. megkönnyítse. Ezért felépítése kronológikus. Igen fontosnak tartja a munkabizottság „a kiadvány tudományos kritikai jellegének teljessé tétele érdekében, az irodalom lehető teljes feltárását.” (A MTA Könyvtörténeti Munkabizottsága 1961. XII. 8-i ülésének jegyzőkönyvéből.)

A fenti irányelvek határozták meg a munkát, amely az összes hazai nyomtatványt és a külföldön részben, vagy egészben magyar nyelven kiadott műveket — tehát lényegében a Szabó Károly féle „Régi Magyar Könyvtár” első és második kötetét — öleli fel. Azonban az RMK-tól eltérően a feltárás nem a formai, bibliográfiai szempontokat (címlapleírás stb.) tartja elsődlegesen fontosnak, hanem azokat, amelyek a kutatók részére fontos tájékozódást nyújtanak. Ezért a címléírás egészen sommás, ellenben az egyes nyomtatványokra vonatkozó szakirodalom, valamint a lelőhelyek esetében a viszonylagos teljességre törekszik a vállalkozás. Ennek megfelelően az egyes tételek felépítése a következő: 1. tétele szám — 2. rövid címléírás (szerző, cím, hely, név, nyomdász, terjedelem, formátum) — 3. bibliográfiai hivatkozás a legjobb leírásra — 4. szövegkiadás (faksimile-, kritikai-, szövegkiadás) — 5. rövid tartalmi meghatározás — 6. a nyomtatvány ama részei, amelyet a címléírás nem tükröz — 7. variáns — 8. jegyzet (irodalom, annak megállapításai stb.) — 9. könyvdísz — 10. 1601 előtti hazai kiadás — 11. lelőhelyek.

A lelőhelyek esetében 1—9-ig terjedő számskálával az egyes példányok teljessége is közzé kerül. Azoknak a műveknek az esetében, amelyekből Budapesten eredeti példány nem található, mikrofilm meglétéről is tudomást szerez a kutató. Ugyanúgy tájékoztatást kap a ma csupán a korábbi irodalmi utalások alapján ismert példányokról is.

A vállalkozás kapcsán komoly erőfeszítés történik, hogy valamennyi mű — legalább mikrofilm formájában — a kutatás számára hozzáférhető legyen Budapesten. Ennek eredményeként már csupán néhány olyan külföldön őrzött unikum fényképeztetése van hátra, ahol a gyűjtemények rendezését kell megvárni ahhoz, hogy a keresett kötetek előkerüljenek (pl. Brassó, Segesvár).

A ma ténylegesen meglévő nyomtatványokon kívül feltárára kerülnek azok a művek is, amelyeknek csupán irodalmi emléke maradt reánk. Sőt említés történik a Szabó Károly által, illetve az azóta eltelt időben másoktól napvilágot látott téves közlésekről is, megjelölve természetesen az okot (pl. külföldi nyomtatvány, későbbi kor terméke), amely miatt a repertórium adott helyről kizárást nyert.

A feltárás időrendben történik. Az első korszak (1473—1600) kézírata már elkészült. Ez mintegy 1040 tételt tartalmaz, ami Szabó Károly összeállításához viszonyítva több mint 50%-os bővülést jelent. Még jelentősebb a kiegészítés az ismert példányok vonatkozásában. A további munka során a XVII. század mintegy ötezer tételre tehető anyaga három, mennyiségileg nagyjából azonos részletben kerül majd feltárára: 1601—1650, 1651—1680, 1681—1700. Mintegy tájékoztatásul megjegyezhető, hogy a XVIII. század hasonló jellegű nyomtatványanyaga kb. 25 000 tételre becsülhető.

A feltárás igényessége korszakonként csökken: a XVII. században már nem lehet cél valamennyi példány feltüntetése; a XVIII. század második felében készült ügyintéző, hivatalos nyomtatványok nem kerülnek feldolgozásra.

A munkát egyes fázisai ölelkezők: így már most készül a XVII. század első felében nyomott, de hazai gyűjteményekben nem található művek mikrofilmzétési programjának összeállítása; folyik a nyers adatgyűjtés a XVIII. századhoz (külön munkaközösség az Országos Széchényi Könyvtárban, de az egész műre érvényes koncepciók alapján).

Az első kötet (1473—1600) előrelátható terjedelme mintegy 80—90 nyomtatott ívre tehető. Használhatóságát általános név, cím, szak és nyelv szerinti mutató segíti, valamint számkondancia Szabó Károly, ill. Sztripszky bibliográfiájához. Addig is, amíg a mű nyomtatott formában napvilágot lát, mind az elkészült kézirat, mind a későbbi korszakok előzetes anyaggyűjtése, amely az Országos Széchényi Könyvtárban található, már most is jelentős segítséget tud nyújtani minden kutatónak, aki valamely tudományág XVI—XVIII. századi hazai történetével foglalkozik.

Borsa Gedeon

Új tanulmánykötetek a magyar szocialista irodalom történetéből

1962-ben jelent meg az Intézet kiadásában a *Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből* című tanulmánygyűjtemény. A magyar irodalom újabb korszaka eszmeileg legfontosabb áramlatának kutatásában elért eredményeket foglalt össze ez a kiadvány. A tanulmányok módszerben, műfajban, értékben eltérőek voltak, együttesükből mégis kibontakozott a magyar szocialista irodalom történetének vázlata. A kép ekkor még szükségképpen hézagos volt. Nem sikerült minden témára megfelelő szerzőt találnunk, sok esetben a tárgyi feltételek is hiányoztak, a kutatáshoz szükséges dokumentumok, sajtótermékek sem álltak rendelkezésre. Az azóta eltelt időben lehetségessé vált a munka tervszerű továbbfolytatása. Erre kötelezte a szerkesztőket az akadémiai osztálybeszámoló megállapítása is, miszerint ez a kötet volt az elmúlt években az Intézet egyik eszmeileg legfontosabb kiadványa. A kötet népszerűségét bizonyította, hogy első kiadása hamar elfogyott s a Kiadó rövidített második kiadást bocsátott közre. Az első kötet és a jelenleg készülő kötetek nem egy eredményét, tanulmányát máris hasznosítani lehetett az irodalomtörténeti kézikönyv megírásánál.

Jelenleg a második és harmadik kötet szerkesztése folyik. Mintegy negyven szerző tanulmányát foglalja egybe a tervezett újabb kiadvány. Noha ezek a kötetek sem teszik teljessé a szocialista irodalom történetének vázlatát (ehhez még igen sok részletkutatásra van szükség), mégis nagyon fontos előrehaladást jelentenek a végső korszák kialakítása felé. Az első kötethez hasonlóan itt is váltakozva szerepelnek olyan tanulmányok, amelyek egy-egy kiemelkedő művész pályáját rajzolják meg, egy-egy folyóiratot mutatnak be, valamely lényeges eszmei vagy esztétikai problémát világitanak meg. Csupán néhány témát említenénk meg: *Varga József* Ady költészetének szocialista velleitásairól, *József Farkas* a korai szocialista irodalomról, *Csanda Sándor* (Pozsony) Forbáth Imréről, *Lovas Olga* Karikás Frigyesről, *Löffler Pál* (Párizs) a franciaországi magyar emigráns irodalomról, *Markovics Györgyi* elfelejtett szocialista lírikusokról, *Botka Ferenc* a Sarló és Kalapács munkásságáról, *Galla Endre* a magyar proletárirodalom távolkeleti irodalmi hatásáról, *Gordon Etel* Nagy Lajos-problémákról, *Bokor László* József Attila bécsi és párizsi éveiről, *Szabolcsi Miklós* szintén József Attiláról valamint Balázs Béláról, *Hegedűs Géza* a lírikus Barta Sándorról ír, *Czine Mihály* a Korunk történetéről ad átfogó képet, *Pásztor József*, *Imre Katalin*, *Gondos Ernő*, *Gábor Ernő* szocialista folyóiratokat elemeznek, *Kerékyártó István* Forgács Antal-portrét, *Diószegi András* Radnóti-pályaképet rajzol, *Kispéter András* a néprfrontmozgalom és a szocialista irodalom problematikájával foglalkozik.

Nagy figyelmet szentel a kötet a marxista irodalomelmélet és kritika művelőinek. *Tálas István* tanulmánya Fábry Zoltán és Gaál Gábor írásaiból bontja ki a „valóság-irodalom” esztétikáját, *E. Fehér Pál* teljes Gaál Gábor portrét ad, *B. Nagy László* Fábry Zoltánról, *Hermann István* Lukács György irodalomelméleti munkásságának a harmincas évekig terjedő szakaszáról rajzol képet, *Koczás Sándor* Bálint Györgyről ír tanulmányt. A téma teljesebb megvilágítása érdekében a szerkesztők arra törekedtek, hogy a kulturális élet más területeinek problematikáját bemutató tanulmányok is szerepeljenek a kötetben. Épp ezért *Németh Lajos* és *Aradi Nóra* a szocialista festészet egy-egy korszakának kérdéseiről, *Ulrich Kuhrt* (Berlin) a magyar származású *Durus* (*Kemény Alfréd*) képzőművészeti kritikusi munkásságáról ír, *Bojtár Endre* a cseh poétizmus történeti és esztétikai értékelését adja, *Fejes György* szocialista zeneszerzők munkásságával foglalkozik. Szerepelnek olyan írások is, amelyek a jugoszláviai, illetve a romániai magyar nyelvű szocialista irodalom kérdéseit boncolgatják. Végül, az első kötethez hasonlóan, néhány bibliográfiai összefoglalás is helyet kap a kötetekben.

1964-ben a tervezett tanulmányoknak több, mint a fele elkészült, a hiányzó írások zöme 1965. I. felében kerül a szerkesztők kezébe. Azt reméljük, hogy a mintegy nyolcvan íves mű ézirátát 1965-ben átadhatjuk a kiadónak.

Illés László

Zrínyi Miklós emlékkiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban

A magyar tudományos és kulturális élet megemlékezett Zrínyi Miklós halálának 300. évfordulójáról. Ez alkalomból megjelent *Klaniczay Tibor* Zrínyi-monográfiájának átdolgozott kiadása, és sor került több Zrínyi-kiállítás megszervezésére.

Az évforduló jegyében Zrínyi munkásságának szerényebb igényű bemutatására több intézmény is vállalkozott (Országos Széchényi Könyvtár, Budapesti Egyetem Régi magyar irodalomtörténeti tanszéke stb.). A legigényesebb és legjelentősebb a Petőfi Irodalmi Múzeum Zrínyi-kiállítása volt, melyet *Jenei Ferenc*, a múzeum tudományos főmunkatársa rendezett, elismerést érdemlő alaposággal, hozzáértéssel és szeretettel. (1964. november 18. — 1965. január 28.) Feladata nem volt könnyű, hiszen Zrínyi élete és életműve igen sokrétű. Benne a XVII. század minden lényeges irodalmi, politikai, katonai problémája összefonódik. *Jenei*

Ferenc a kiállítás rendezése során az egész Zrínyit (költő, hadvezér, politikus) tartotta szem előtt, de arra helyezte a hangsúlyt, hogy — a Múzeum jellegének megfelelően — Zrínyi a XVII. századi magyar irodalom legnagyobb költő és író egyéniségeként álljon előttünk, nem hanyagolva el a katona és hadvezér Zrínyit sem.

A kiállítás kétségtelen sikerének egyik „titka” abban keresendő, hogy a Zrínyi Miklós és korára vonatkozó tárgyi és művészeti emlékek legjelesebb darabjait különböző intézményektől (Országos Levéltár, Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Arcképcsarnok, Szépművészeti Múzeum, Gradski Muzej Čakovec—Csáktornyai Múzeum stb.) összegyűjtötte: eredeti leveleket, festményeket, metszeteket, fegyvereket, Zrínyi kezében forgott könyveket, saját műveinek kéziratot másolatait és nyomtatott kiadásait, térképeket.

Az első tárlóban a levelek sorát Zrínyi Miklós és Péter Batthyányné Lobkowitz Poppel Évához 1627. febr. 16-án kelt levele nyitja meg, melyben megköszönik a kapott vásárfiát. Mellette ugyancsak Miklós és Péter Batthyány Ádámhoz 1633. dec. 27-én írt levele és Széchi Dénes Lobkowitz Poppel Évához írt sorai, ahol beszámol Zrínyi Miklós leánykérésének történetéről (1639. okt. 2.). A Zrínyi-árvák gyámjai közül Mikulich Tamás és Pázmány Péter arc-képét láthatjuk. Korai művei közül a Szent László királyról szóló ünnepi beszéd (1634. jún. 27.) és a Draskovich Euzébiához írott verse („Idilium”) kapott itt helyet. A falon Nagyszombatot, Zrínyi iskolázásának egyik színhelyét, valamint Csáktornyát, Miklós lakóhelyét ábrázoló metszetet találunk. Legfőleg Zrínyi Miklós arcképe teszi teljesebbé a költő fiatal éveit bemutató anyagot.

A többi életszakasz megjelenítése is hasonló felépítésű. A szigeti hős bemutatása után a „Szigeti Veszedelem”-mel kapcsolatos dokumentumok: a költő sajátkezű kéziratai, a Zrínyi Péter által készített horvát fordítás, a „Szigeti Veszedelem” forrásai stb. következnek. A kandalló fölött Zrínyi egészalakos, 1653-ban festett képe, mellette törökellenes hadi vállalkozásainak emlékei és e portyák önzetlen támogatóinak: Eszterházy László, Batthyány Ádám, Keglevich Péter portréi. A következő tárlókban hadtudományi művei, a nádorságért, az önálló magyar abszolút hatalom megeremtéséért folytatott harc mozzanatai peregnak a néző előtt. II. Rákóczi György és Montecuccoli képe, akik oly nagy szerepet játszottak a költő életében, majd a diadalmas téli hadjárat eseményei, melyről a kortársak is bámulattal írtak. A hirtelen halál képe zárja le ezt a tragikus mozzanatokban gazdag, szenvedélyes, ízig-véig barokk életpályát.

A többi tárló Zrínyi olvasmányjaiból ad izellőt és műveinek nyomtatott kiadásait mutatja be. Az utolsó pedig, a Csáktornyai Múzeum fényképjajándéka (részlet a csáktornyai várból, Zrínyi emlékkereszt a kursaneci erdőben Z. M. halálának helyén, a szentilonai pálos kolostor XIV. századi templomának, a Zrínyiek temetkező helyének megmaradt része, a költő és Ádám fiának arcképe) szép példája a jugoszláv—magyar kulturális kapcsolatok fejlődésének.

E szerencsésen összeválogatott anyag elrendezése, az egész kiállítás atmoszférája azt sugallja a látogatónak, hogy *Jenei Ferenc* kalauzolásával a hamisítatlan XVII. század világát volt alkalma megpillantani, egy zseniális költő, egy nagy egyéniség élete és életműve tükrében.

A Petőfi Irodalmi Múzeum szakított azzal a gyakorlattal, hogy kiállítási tárgykatalógust bocsásson közre. Helyette egy ismertető füzetet adott ki („Zrínyi Miklós 1620—1664.” Összeállította: *Jenei Ferenc*. Múzeumok Rotázeme, 1964.), mely tartalmazza Zrínyi részletes pályaképét és a kiállítás anyagából 32 képmellékletet. A kiállítás iránti élénk érdeklődés bizonyítéka az is, hogy az első kiadás 400 példánya pár nap alatt elfogyott.

A Zrínyi-hagyomány képzőművészetünk számára is gazdag inspirációk forrása volt. Ezért külön öröm minden látogató számára, hogy a Zrínyi Miklós emlékkiállítás kiegészítő (de önálló kiállításnak is kitűnő) részeként *Vayerné Zieboln Ágnes* által rendezett „Zrínyiek a képzőművészetben” c. tárlatot is megtekinthette.

A Zrínyi-témához nem kisebb művészek nyúltak, mint Madarász Viktor („Zrínyi és Frangepán a bécsújhelyi börtönben”, „Az utolsó Zrínyi”, „Zrínyi Ilona Munkács várában”), Székely Bertalan („Zrínyi kirohanása”), Keleti Gusztáv („Zrínyi, a költő halála”), Csontvári Tivadar („Zrínyi kirohanása”), Stróbl Alajos („Zrínyi Ilona síremlék-terv”), Izsó Miklós („Zrínyi, a költő”), Hollósi Simon („Zrínyi kirohanása”), Mikus Sándor („Zrínyi Ilona”), Madách Imre („Szigeti Zrínyi Miklós”) stb. Az avatott kézzel rendezett kiállítás újdonságát (mivel eddig tárlaton nem igen volt alkalmunk látni) *Redő Ferenc* illusztrációi a „Szigeti veszedelemhez” (az 1938-ban festett nagy kompozíció táblái) jelentették.

E „komplex” Zrínyi-kiállítás megrendezéséért a Petőfi Irodalmi Múzeumot, valamint két munkatársát: *Vayerné Zieboln Ágnes* és *Jenei Ferenc*et őszinte elismerés illeti meg.

Tarnóc Márton

Intézeti hírek

(1965. január 1. — március 31.)

Ulrich Weisstein, az Indiana Egyetem (Bloomington) összehasonlító irodalomtörténeti tanszékének docense néhány napos magyarországi magánútja során január 22-én felkereste Intézetünket, amelynek több tagjával már a fribourgi kongresszus óta személyes ismeretségben volt. Mint a *Yearbook for Comparative and General Literature* dokumentációs és bibliográfiai rovatának vezetője megbeszélte Intézetünk Dokumentációs Csoportjával a magyarországi összehasonlító bibliográfiák átvételét. *Ulrich Weisstein*, akinek néhány éve Heinrich Mann-ról jelent meg monográfiája, bemutatta a magyar származású Ödön von Horváth munkásságáról készült tanulmányát, amelynek közzététele a magyar sajtóban kívánatos volna.

*

1965. február 9-én meglátogatta Intézetünket az Olasz Kommunista Párt kulturális küldöttségének három tagja: *Rossana Rossanda*, az ÖKP Központi Bizottságának osztályvezetője, a delegáció vezetője, valamint *Cesare Luporini*, a firenzei egyetem filozófia-professzora és *Carlo Salinari* irodalomtörténész, egyetemi tanár. A vendégek először az Intézet munkájáról, szervezeti felépítéséről és publikációs tevékenységéről tájékoztak, majd az esztétika, valamint az irodalomtörténetírás módszertanának főbb kérdését vitatták meg a magyar kutatókkal. A beszélgetésben *Szigeti József*, az intézeti munkatársak közül pedig *Klaniczay Tibor*, *Szabolcsi Miklós*, *Nyirő Lajos* és *Szabó György* vett részt.

Nyirő Lajos osztályvezető 1965. március 19-én előadást tartott a Szlovák Tudományos Akadémia Világirodalmi Intézetében „A magyar irodalomelmélet aktuális kérdései”-ről.

*

Az Irodalomtörténeti Intézet MSZMP szervezetének vezetősége és Irodalomelméleti Osztálya 1965. március 29-én megvitatta az MSZMP KB mellett működő Kulturális Elméleti Munkaközösség „A szocialista realizmusról” c. tanulmányát (megjelent: *TársSz* 1965. 2.) A vitaindító előadást *Köpeczi Béla*, az MSZMP KB Kulturális Osztályának vezetője tartotta, a vitában résztvettek *Benke Valéria*, a *TársSz* szerkesztő bizottságának vezetője, valamint más kulturális fórumok képviselői is. (A vitáról részletes beszámoló olvasható a folyóirat e számának Krónika-rovatában.)

*

Az Irodalomtörténeti Füzetek sorozatában megjelent: *Komlós Aladár* „A szimbolizmus és a magyar líra” (46. sz.), *Kunszery Gyula* „A magyar szonett kezdetei” (47. sz.), *T. Erdélyi Ilona* „Az Ifjú Magyarország és Kazinczy Gábor” (48. sz.). Egyéb intézeti kiadványok: *Bornemisza Péter* „Énekek három rendbe” (Bibliotheca Hungarica Antiqua VI.) Kiad. *Varjas Béla*, a kísérő tanulmányt írta *Kovács Sándor Iván*; „Petőfi Összes Művei” VII. kötet. Sajtó alá rendezte *Kiss József* és *V. Nyilassy Vilma*.

СОДЕРЖАНИЕ

TABLE DES MATIÈRES

<i>Енеи, Ф.</i> : Последний венгерский архиерей-гуманист: Деметер Напраги	137
<i>Дьенши, В.</i> : Мемуары и крестьянская хроника	152
<i>Варга, Р.</i> : О венгерском поэте-авангардисте, живущем в Чехословакии	172
<i>Петёц, П.</i> : К политике литературы правительства Гёмбёша	185

Краткие сообщения

Документация

<i>Редль, К.</i> : Проблемы в связи с Делиберациями епископа Геллерта	211
<i>Эсе, Т.</i> : Стихотворения Тамаша Уйвари (Первое сообщение)	217
<i>Фицаи, Д.</i> : Письма Дьюлы Тёрёка к своей семье	235

Обзор

Избранные сочинения Эрнё Цобеля (<i>Риго, Л.</i>)	244
Тибор Кланицай: Марксизм и литературоведение (<i>Барта, Й.</i>)	246
Атила Тамаш: Развитие поэтических картин мира с Яноша Араня до Аттилы Йожефа (<i>Сили, Й.</i>)	250
Собранные прозаические сочинения Эндре Ади, тт. 3—4. (<i>Шара, П.</i>)	256
Письма Жигмонда Морица 1—2. (<i>Бешеней, Дь.</i>)	259
К благосклонному читателю (<i>Комловски, Т.</i>)	260
Эндре Ковач: Краковский университет и венгерская культура (<i>Хаваш, Л.</i>)	263

Хроника

<i>Jenei, F.</i> : Le dernier prélat humaniste de la Hongrie: Demeter Náprági	137
<i>Gyenis, V.</i> : Mémoire et chronique paysanne	152
<i>Varga, R.</i> : D'un poète hongrois de l'avant-garde en Tchécoslovaquie	172
<i>Petőcz, P.</i> : Sur la politique littéraire du gouvernement de Gömbös	185

Notices

Documents

<i>Redl, K.</i> : Problèmes de la Deliberatio de l'évêque Gellért	211
<i>Esze, T.</i> : Vers de Tamás Újváry (Première communication)	217
<i>Ficzay, D.</i> : Les lettres de Gyula Török à sa famille	235

Revue

Textes choisis d'Ernö Czöbel (<i>Rigó, L.</i>)	244
Klanciczay Tibor: Marxisme et science littéraire (<i>Bartha, J.</i>)	246
Tamás Attila: L'évolution de l'image du monde des poètes depuis János Arany à Attila József (<i>Szili, J.</i>)	250
Ady Endre: Oeuvre complètes. Prose. III—IV. (<i>Sára, P.</i>)	256
Les lettres de Zsigmond Móricz 1—2 (<i>Bessenyei, Gy.</i>)	259
Au lecteur bienveillant! (<i>Komlowszki, T.</i>)	260
Kovács Endre: L'université de Cracovie et la civilisation hongroise (<i>Havas, L.</i>)	263

Chronique

A kiadvány előfizethető vagy példányonként megvásárolható:

az AKADÉMIAI KIADÓNÁL, Budapest V., Alkotmány utca 21.
Telefon: 111—010, MNB egyszámúszám: 46, csekkbefizetési számlaszám: 05.915.111—46
az AKADÉMIAI KÖNYVESBOLTban, Budapest V., Váci utca 22. Telefon: 185—612
a POSTA KÖZPONTI HÍRLAP IRODA 1. számú HÍRLAPBOLTJÁ-ban, Budapest, V., Bajcsy-Zsilinszky út 76. és bármely postahivatalban. Csekkszámúszám: egyéni 61. 257, közületi: 61.066. MNB egyszámúszám: 2.

Előfizetési díj egy évre 42,— Ft

(Példányonként megvásárolható a posta nagyobb árusítói helyein is.)

Ára: 8,— Ft

Előfizetés egy évre: 42,— Ft

INDEX: 25.401

Megjelent a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete gondozásában A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE című (Főszerkesztő: *Sötér István*) hat kötetes magyar irodalomtörténeti kézikönyv első három kötete:

I.

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE 1600-IG

Szerkesztette: *Klaniczay Tibor*

Írták: *Gerézy Rabán, Klaniczay Tibor, V. Kovács Sándor, Pirnát Antal, Stoll Béla, Varjas Béla*

Akadémiai Kiadó, Budapest 1964.

567 l.

100,— Ft

II.

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE 1600-TÓL 1772-IG

Szerkesztette: *Klaniczay Tibor*

Írták: *Bán Imre, Hopp Lajos, Klaniczay Tibor, Pirnát Antal, Stoll Béla, Tarnai Andor, Varga Imre*

Akadémiai Kiadó, Budapest 1964.

648 l.

110,— Ft

III.

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE 1772-TŐL 1849-IG

Szerkesztette: *Pándi Pál*

Írták: *Dezsényi Béla, Fenyő István, Horváth Károly, Julow Viktor, Lukácsy Sándor, Mezei Márta, Orosz László, Pándi Pál, Solt Andor, Sötér István, Szauder József, Tarnai Andor, T. Erdélyi Ilona, Tóth Dezső, Weber Antal*

Akadémiai Kiadó, Budapest 1965.

831 l.

138,— Ft